

Fongenmassivet fra Schulzhytta.

(Erik Stabell)

Fjellet og havet. Disse to naturelementer har det norske folks kamp vært viet gjennom årtusenene. Fra dem har nordmenn siden landet ble bygget, vristet meget av det de i første rekke trengte, når livet skulle berges så langt mot nord. Hardt slit og tunge ofre har dysten krevet, og dype merker har den satt i folkekarakteren. Men en ukuelig vilje til aldri å gi seg, har allikevel båret den frem til seier. Den norske nasjon har gjort seg til herre over havet og lagt fjellet under seg. Derfor står også sjømannen og fjellbonden sammen som symbolene på vår nasjonale egenart, som dobbeltkjernen i vårt vesen som folk. Fjellet og havet er Norge.

(Helge Giverholt i
Folket og fjellet)

Når det livner i hoggorm-ura

TEKST: KNUT RØE
FOTO: PER HAFSLUND

Det siste stykket må vi kravle til fots. Snøen er råttent, men fremdeles djup. Vi synker i til knes og kjaser oss fram mellom seljebusker og orekratt. Snart går det lettere. Den sørhelte ura er bar. Og vi kan sette oss på en stein og tømme støvlene for snø.

Men jeg blir stående, til tross for at det er litt besværlig å balansere på ett bein på den vaklevorne, spisse steinen. Jeg er også på vakt idet vi varsomt stolprer oss videre oppover i ura. Spente sanser, spente muskler. Det er nemlig ikke hvilken som helst ur vi går i. Vi går i hoggormura. Vi er på vei inn i den giftige slangens rike.

Karsten går foran. Merkelig uanfektet. Deretter Per. Jeg bakerst. Det blir varmt under lua. Den bleike vårsola tar godt her i sørheltinga. Nå midt på dagen kan det vel være en 10-12 varmegrader i lufta. Men jeg beholder lua på. Det kjennes trygt å ha mest mulig av nakne hudpartier tildekket. Karsten har fortalt at det holder til mellom 20 og 30 hoggormer her.

Jeg hvisker et forslag, skulle vi kanskje stoppe og se an situasjonen litt. Karsten roper tilbake at nei, vi må nok helt opp for å finne orm, oppunder grantrærne. Dessuten kan jeg spare meg hviskinga. Alle slanger er stokk døde. - Hva så med de fløytespillende slangetemmere i Østen, de som får krypdyret til å danse bokstavelig talt etter sin egen pipe? - De kunne like gjerne spille på et kisteskaft, skratter Per. Det er instrumentets bevegelse som opptar dyret. - Nå, så.

Varm i bakhodet nærmer jeg meg toppen av ura. Karsten har stanset, han peker. - Der har du'n. Jeg ser ingenting. Bare stein og brune barnåler. - Og der, sier Karsten. Og der er'e jaggu en til.

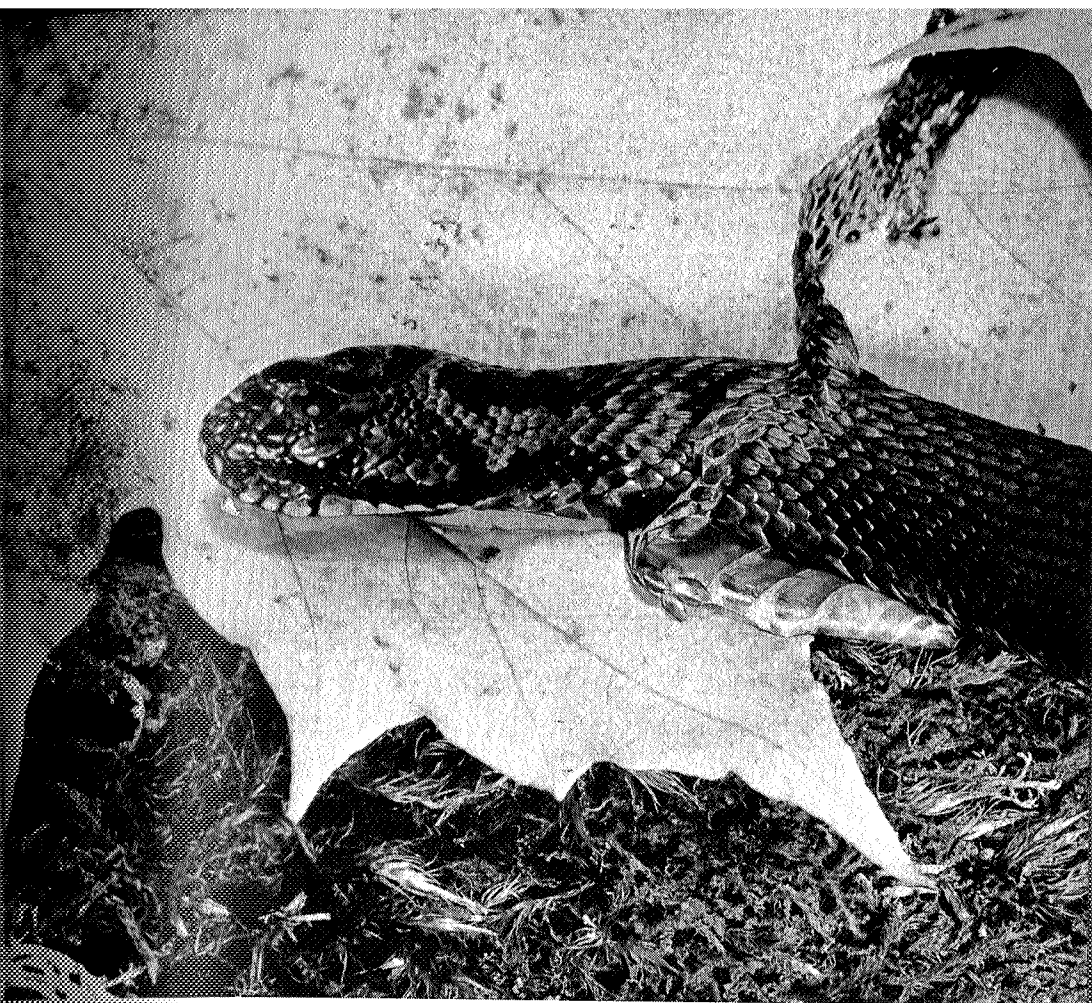
Det går en god stund før situasjonen framtrer i all sin gru for meg. Bare et øvet øye kan straks skille en solbadende hoggorm fra omgivelsene. Og når jeg, amatøreren, endelig ser, så er det for sent å flykte.

Sløv og sammenkveilet har hoggormhannen flatet ut på en stein i ura for å fange opp mest mulig av vårsolas varme. Den vinterkalde kroppen er lite tress før den er gjennomrislet av ukers solbad.

Vi er omringet! To, tre, fem, - ja, seks ormer ligger oppkveilet rundt oss, bare få meter fra støvlesnutene mine. Svetten under topplua fryser til is. Per er fyr og flamme.

Det meste av Pers entusiastiske utredning gikk meg sant å si hus forbi. Men dette er snart et år siden nå, og vi har hatt mange anledninger til, mer avslappet å gjennomgå hoggormens eventyrlige liv.

Det begynner vel som en kløe i leppene. Ormen skrubber seg, mot en stein kanskje, og leppene sprekker. Dermed er hamskiftet i gang, og ormen går ut av sitt gode skinn.

For meg har skrekken bleknet, den nedarvede avskyen for slangen har fortatt seg og alskens gammel overtro har jeg måttet hive over bord. I stedet er jeg blitt en respektfull beundrer av vår eneste giftslange, denne døvstumme, varmeelskende jeger som har lært seg å leve og overleve i vinterlandet Norge.

De ormene vi så denne soldagen i slutten av april hadde overvintret inne i ura. Temperaturen holder seg alltid så vidt over frysepunktet der inne. Mer trenger ikke ormen. Men den er mer død enn levende når den glir ut av vinderhiet. Likevel er den i stand til å sanse at temperaturen utenfor er høyere enn inne. Ja, dette veksel-

Vinterhammen vrenses bakover så vi ser den fra innsiden. Her er hamskiftet kommet godt i gang. Bakerst ser vi den skitne vinterdrakten, og foran den blanke, praktfulle bryllupsdrakten. Om en time eller to er vårtoiletet unnagjort, og hoggormen kan krype bort til maken i sin fineste puss.

varme dyret, bare 1° celsius inn til margen, værer temperaturforskjeller på mindre enn en grad. Og vel utenfor snor den seg straks til uras varmeste leie, gjerne på det brune barnåldekket under granene. Da vi var der, målte vi 38 plussgrader på bakken, mens lufttemperaturen var 10.

Og etter som dagen lir og sola ruller over himmelhvelvingen, vender og vrikker ormen seg slik at den alltid tværer så mye som mulig ut av solstrålene. Elegant flater den ut, spiler ut alle ribbeina sine og blir brei og fanger mer sol enn om den var rund som den pleier.

Mot kveld kryper den inn igjen. Og for hver soldag vinner den krefter, den kommer til hektene etter dvalen. Men det tar tid, det tar uker før det skjer noe som helst. Ikke snakk om sult eller andre finere fornemmelser. Bare solhunger.

Etter parringen våkner en ny drift i hoggormen. Han kjenner sulten husere i den lange kroppen sin. Den kløftede tunga er lukteorganet og sveiper lynraskt horisontalt og vertikalt i terrenget, søkende teften av et høvelig bytte. Dette bildet er tatt på 1/1800 sekund, men det er altså ikke nok til å «fryse» den kjappe tungebevegelsen.

De seks ormene vi så var alle hanner. Og de første to-tre ukene er det bare hanner å se i ura. Hunnene ligger fortsatt inne. Karakteristisk for hannene er at de har svarte tegninger på hammen, vel og merke hvis de har tegninger. Noen har siksak-mønster, men på langt nær alle. Det fins i det hele tatt et mylder av fargevarianter, ja, Per

Her er forklaringen på hvordan hoggormen kan rekke tunge med kjeften lukket. Han er haremynt, akkurat åpen nok til at den klebrige tunga kan smette ut og inn med viktig informasjon om hva terrenget «smaker». Er det ei klatremus i nærheten, kanskje?

påstår at det gis ikke to hoggormer som er helt like. Men nå, etter vinteren, er alle nokså stusselige å se til. Skitne, matte og uten skarpe kontraster. Iallfall sammenliknet med den fargeprakten vi snart skal være vitner til.

Slik ligger de da og soler seg, ofte flere sammen, omslynget for å holde varmen. Og når endelig hunnene finner det for godt å krype ut av ura, er det gjerne både to og tre uker siden hannene gjorde sin dorske entré. Og nå kan vi studere kjønnsforskjellen. Hunnene er de største, opp mot 70 til 75 cm lange, mens hannene sjelden blir mer enn 60 cm. Hunnens hale utgjør dessuten bare 1/9 av den totale kroppslengden, mot hannens 1/7. Den største hoggormen som er funnet i Norge skal visstnok ha målt 84 cm fra lepper til halespiss, et format som ellers er forbeholdt slettsnoken. Men hvem går rundt

med målbånd i ryggsekken. Og om det nå var for hånden, hvem gir seg til å strekke det langs ryggen på en hoggorm, fra lepper til halespiss! Rekordjakt med målbånd på levende hoggorm anbefales ikke. Tilrådelig minsteavstand fra hoggormhodet er 25 cm. Hogger den da, kjenner du lufttrykket på nesetippen. Men den treffer ikke.

Enda et par uker går i vårsol. Nå kan vi merke at noe holder på å skje. Ormene får blå øyne, et lysbrytningsfenomen som skyldes en væske som utskilles under hammen. Legg merke til at hoggormen ennå ikke har spist, den har ikke følt snev av sult, heller ikke kjønnsdrift. I stedet begynner det å klø - på leppene. Og ormen klør seg, så godt den kan, skrubber leppene mot skarpe steiner for å bli kvitt den irriterende kløen. Og så går det ikke likere enn at leppene sprekker. Det var riktignok det de skulle, men naturens høyere mening med en kløe i leppene er skjult for hoggormen. Så den går like godt ut av sitt gode skinn. Men se, det var jo også nettopp meningen. Ormen skal skifte ham, må vite. Godt hjulpet av glidevæsken som nettopp er dannet, vrenses vinterhammen bakover, dyret skrubber og kryper og lar det stå til. Etter få timer ligger den kasserte hammen vrent og forlatt, mens ormen gnistrer i sitt splitter nye skjellpanser: Bryllupsdrakten. Den stråler, enten i lyst grått eller blått eller brunt eller svart. En praktfull skapning - og nå: med følelser!

Det som nå skjer er ikke noe en turgjenger kan håpe på tilfeldigvis å observere. Per har sittet i ura, vår etter vår, og først i fjor lyktes det for ham å være til stede da ormene parret seg. Datoen var 17. mai, og med vanlig entusiasme rapporterer Per at ormens temperament var nasjonaldagen verdig. Først et ganske langt, smygende, klaprende forspill. Så selve koblingen, som skjer ved at hannen fører et av sine to parringsorganer inn i hunnens kloakkåpning (en kobling så absolutt at hvis de blir forstyrret og hunnen søker dekning inne i ura, så følger hannen etter, på slep!). Og etter akten: siesta. Omslynget slangepar i middagssol. Det kan vel ha vært omtrent samtidig med at folketoget startet inn i bygatene.

De to halvdelene av underkjeven arbeider uavhengig av hverandre, bare forbundet med en elastisk «strikk». På den måten kan de hale byttet inn i kjeften, som høyre og venstre hånd haler ei trosse. Her er det en nyklekket rødvingetrost som i ubønnhørlige rykk fraktes inn mot krypdyrets buk. Ennå er det langt igjen, og ennå kan den leve en stund. For hoggormen har ikke bitt den. Gift bruker han bare på dyr som kan tenkes å stikke av.

Så forlater hoggormen vinterkvarteret. Mett av sol og elskov kjenner den sug i magen. Den er sulten, rastløs men også stasjonær. Uvanlig stasjonær, ja, en tømmerhogger fortalte oss at han år etter år så den samme hoggormen ligge ved en og samme stubbe. Derfor blir det ingen jakt på måfå ut i terrenget, men en planmessig gjennomtråling av sommerterritoriet. Og viktigste sansorganet er den spaltede tunga, som er klebrig. Fordi hoggormen er haremynt, kan tunga uhindret skytes ut og inn av den lukkede kjeften. Duftstoffer fra terrenget som avsettes, på tunga registreres av et organ bak i ganen (derfor den stadige bevegelsen ut og inn av kjeften), og ormen får og vite om ei klatremus nettopp har tasset forbi, eller kanskje en frosk. Begge deler utmerket kost, ormen følger sporet og snart står de ansikt til ansikt, jegeren og byttet, et møte som i de fleste tilfeller blir et møte for livet.

Pussig nok skjønner ikke byttedyret faren før det er for sent, ei lita mus kan sitte som fjetret og se på at ormen elegant kveiler seg opp, løfter hodet og forkroppen og -hogg!- den dødbringende giften sprøytes gjennom hoggtennene inn i musas muskelvev. Men pass på, den segner ikke død om på flekken. I stedet glipper den forbauset med øynene og piler av gårde. Ormen blir tilbake, den har god tid. Den vet at om et par minutter har giften gjort sin virkning. Nå gjenstår bare å følge det korte sporet etter den døende flykningen. Igjen sveiper tunga gjennom lyngen, men nå er det sin egen gift ormen følger duftsporet av. Den lar seg ikke affisere av kryssende musespor, det er bedre med ei mus i kjeften enn ti på taket, og se: der ligger den. Hoggormen kan inntal årets første måltid. Den gjør som den gjorde i fjor og alle år før: den sluker musa med hud og hår.

Alt er som det skal: ei mus til fordøying i magen, ei varm sol på himmelen, snart er det sommer i Norge, gode dager for et vekselvarmt krypdyr. Riktignok kan det komme en musvåk flyende og ta ham, en sjelden gang kan han være uheldig å møte et pinnsvin på sin vei; verste fienden er likevel det tobeinte villdyret som farer rundt med stokker og vil krase hodet hans. Men er skjebnen god, vil han overleve, også denne sommeren, til musklene stivner og hjernen sloves av høstkulda. Da kryper han langsomt tilbake til ura og bikker seg inn mellom steinene som kaster lange skygger i den lave høst-sola.

Turbruk i Bymarka

INGER-MARIE BJØNNES

Vår bys «almenning» - Bymarka har vært gjenstand for stor interesse lenge før skrevne kilder. De skrevne kilder er interessante i seg selv, de vitner om den store betydning Bymarka har hatt som almenning for jakt, fangst, tømmerhogst og som rekreasjonsområde i dag; for å nevne begivenhetene i historisk rekkefølge.

I dag utfolder de fleste trondheimere seg fysisk i marka til alle årstider. Noen skriver følelseladde artikler om «byens perle» og andre studerer marka.

Studere Bymarka? Hva innebærer det og hvorfor studere Bymarka? Det er foretatt en studie av hvordan Bymarka brukes av turgåerne i sommerhalvåret og virkningen av ferdselen på vegetasjonen i ulike deler av marka.

Hvordan marka brukes er nok et forhold langt de fleste trondheimere mener å ha en oppfatning av. Alle de som har vært på tur i marka en sommerdag eller en vinterdag, vet hvor få det kan være om en blåbærtue eller hvor mange det kan være i løypa til Storheia. Nå var det som før nevnt turbruken i marka sommerstid som ble undersøkt. Hensikten var å få vite hvordan og hvor marka ble brukt av turgåerne og å vurdere i hvilken grad vegetasjonen i ulike områder kunne tåle tråkk og slitasje. Når en skal planlegge nye stier i marka eller utbygge de eksisterende stier, er det viktig å vite i hvilken grad stier og terreng brukes. Nye eller utbedrede stier bør gå gjennom vegetasjon som best egner seg for tråkk og slitasje.

Før å nå dette målet ble det foretatt en intervjuundersøkelse i Bymarka vår og høst 1974. Over 600 turgåere svarte velvillig på spørsmål og tegnet ned på et kart den turen de hadde gjort i marka. Ikke alle ville være bekjent av at de hadde gått en kort tur, så stundom ble svaret: «Turen i dag, ja næi, du skjønne' æ va' bare ein liten tur